

А. М. СОЛЕЦКИЙ

г. Ивано-Франковск

ЭМБЛЕМАТИЧЕСКИЙ КОД МИФА (СИНКРЕТИЧЕСКИЕ ФОРМЫ ПЕРВОБЫТНЫХ КУЛЬТОВО-РЕЛИГИОЗНЫХ ОТРАЖЕНИЙ)

В статье предпринята попытка отслеживания генеалогии категорий «эмблема» и «эмблематичность», которые в современных литературоведческих и культурологических исследованиях получили расширенную трактовку как понятия, отражающие функции культурной универсалии. Структуральные взаимоотношения визуального и вербального компонентов, являющиеся основой принципа «эмблематичности», рассматриваются как общие алгоритмы конвенционализации эпистемиологического опыта, гносеологических и семиотических процессов упорядочения и фиксирования культурных смыслов, традиции которых достигают «мифологического сознания».

Ключевые слова: эмблема, эмблематичность, миф, структура, визуальное.

Стаття надійшла до редколегії 12.10.2015

УДК 823.162.1-3.09

С. В. СУХАРЄВА

м. Луцьк

pyza_sv@wp.pl

«ЛАМЕНТ» ШИМОНА СТАРОВОЛЬСЬКОГО: ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ У XVII ст.

У статті схарактеризовано польськомовний твір «Lament Utrapionej Matki Korony Polskiej, już już konającej na Synu wyrodne, złośliwe i niedbające na rodzicielkę swoją» відомого суспільного діяча XVII ст. Шимона Старовольського. Звернено увагу на суспільні передумови виникнення стилізованого авторського плачу. Проведено паралелі поміж працею Шимона Старовольського та іншими ламентативними творами доби.

Ключові слова: ламент, політична орація, бароко, антитурецька література.

Польськомовні твори Шимона Старовольського, зокрема, його глибоко поетичний «Lament Utrapionej Matki Korony Polskiej, już już konającej na Synu wyrodne, złośliwe i niedbające na rodzicielkę swoją», можна вважати провісником масової літератури у слов'янському світі, зважаючи на його тематику, авторський стиль і сюжетну наповненість. На відміну від інших ламентативних праць епохи, цей прозовий твір має політичний характер, оскільки присвячений Матері-Батьківщині (Речі Посполитій, тобто Королівству Обох Народів – Польщі і Литви). Як відомо, у поняття Литви входили народи, які проживали на кордоні з поляками, так звані креси (українці, литовці, білоруси та ін.).

Про «Lament...» Шимона Старовольського у вітчизняному літературознавстві варто згадати не лише принагідно, адже його автор

творив на межі культур, оскільки, згідно з більшістю джерел, був вихідцем з історичної Поліської Волині. Однак деякі польські дослідники схильні вважати, що він був родом з-під Кракова. Треба віддати належне сучасному історичному Володимиру Пилипенку, який у наукових розвідках присвятив цій особистості чимало уваги, хоча й розглядав виключно антитурецьку тематику митця [2].

У польському науковому світі постать Старовольського займає непересічне місце, адже це був не лише письменник-публіцист, визначний оратор, але й проповідник при королівському дворі, канонік, історіограф, літературний критик і теоретик літератури. Як історична особа Старовольський найбільш ушлявлений завдяки картині Яна Матейка «О. Шимон Старовольський проводить Карла Густава Вавельським собором». Полотно презентує

період так званого «Шведського потопу» (навали шведів), коли королівський двір на чолі з королем Польщі Яном Казимиром був вимушений залишити столицю на поталу ворогу. Згідно з переказом, що претендує на історичну достовірність, Шимон Старовольський був одним з небагатьох, хто залишився на Вавелі до останнього. У розмові з Карлом Густавом він, указуючи на гробницю Владислава Локетка, прокоментував: «Цей король тричі залишав трон і тричі на нього повертався». У відповідь на насмішливу реакцію Карла Густава про втечу Яна Казимира і неможливість його повернення канонік підніс у молитовному жесті руку і прорік латиною: «Deus mirabilis, fortuna variabilis» («Бог творить чудеса, а удача примхлива»). Для письменника завжди була характерна індивідуальна відповідальність за долю держави, радикальність поглядів, простота і точність висловлювань, яка йшла врозріз із загальними бароковими тенденціями того часу. Тим не менше, твори Шимона Старовольського гармонійно вписувалися в традиційну літературну спрямованість політичної літератури XVII століття.

Попередниками Шимона Старовольського в розвитку літературних ламентаций польською мовою були Петро Скарга, Мелетій Смотрицький, Клірик з Острога та інші письменники кінця XVI – початку XVII ст., однак лише зі Скаргою Старовольського пов'язували безпосередні політичні мотиви. Своєю глибиною творчість письменника перегукувалася з політичними виступами Юзефа Верещинського. Натомість, відмінність між ламентациями Смотрицького чи Клірика і плачем Старовольського в семантичному плані вельми значна.

Головною тезою полемічної орації Шимона Старовольського можна вважати влучно вибраний ним пролог плачу: «Для доброго громадянина вітчизна дорожча за життя. Він більше дбає про громадські блага, аніж про власні» (Цар Олексій). Барокове зіставлення «суспільне – приватне» (хоча в жодному разі не буквальне протиставлення) набирає тут особливо промовистого звучання.

Моніка Новіков у порівняльному дослідженні польськомовних «Треносів» барокової доби зазначала: «Старовольський занепокоєний майбутнім Вітчизни, закликає усі стани опам'ятатися, виправити свої вчинки, не ску-

питися на гострі слова критики польського народу, зокрема шляхти» [2, 393]. Таким чином, це послання «свого до своїх», у якому йдеться не про полемічну конфронтацію, а, передусім, про суспільне відродження всієї Речі Посполитої.

У творі Шимона Старовольського польську шляхту критикує не сторонній спостерігач, сповнений авторського авторитету, а сама Річ Посполита (Korona Polska), яка гостро засуджує зрадливих синів, а наприкінці плачу закликає їх до морального відродження.

Особливою поетичністю сповнений початок ламентации, Мати, яка вмирає, відмовляє зрадливим синам у материнському останньому благословенні. Вона пропонує написати на її труні промовисті слова: «Tu Polska leży, złością wyrodków zgubiona, przy niej i złota wolność oraz pogrzebiona. W tymże dole i święta katolicka wiara zakopana i cnota przodków naszych stara. Obłuda i niestworność, swawola zbyteczna, pycha, nieposłuszeństwo i chciwość wszeteczna, wszystkich stanów obłuda i herezje sprośne, a przy tym opresje żołnierskie nieznośne, utrapioną Ojczyznę gwałtem umorzyły, jaszczurcza prepotomstwo, matkę swą zabiły. Ty co przemijasz tędy Czytelniku miły, jeśli cnotę miłujesz, proszę tej mogiły nie mijaj bez wiernych łez, westchnienia gorzkiego, a uzał się serdecznie upadku mojego» [4]. Ці римовані рядки – явище «prosimetrum», поезія в прозі, передана за допомогою епітафії, створеної згідно з канонами середньовічної риторики.

Образ Матері за допомогою засобу персоніфікації виводить систему образотворення на новий художній рівень, у якому першість належить прозопопеї. Сергій Бабич зазначав, що ця фігура була вживана, передусім, у трагічних або архіважливих для соціуму моментах [1, 379]. Матір-Польща звертається від І особи однини, як у судових процесах, з проханням належно оцінити її добрі вчинки: вона заснувала університет для поширення вітчизняної освіти, створювала лицарські школи для шляхти на Україні, розвивала духовність тощо. Натомість, невірні сини розбіглися по протестантських університетах Європи, занедбавши віру, замість лицарської доблесті, дбали про кар'єру, впадали в пияцтво, грабували вбогих. Через ці переступи неминучою стала Божа кара, якою письменник погрожував співвітчизникам. Подібні мотиви зустрічаємо в антититу-

рецькій польськомовній прозі XVII ст. «Dla Boga, co się dzieje, czemu się nie możemy oprzeć nieprzyjacielowi, czemuśmy tak pobledli od strachu, lubo jeszcze daleko jest od nas? Czemu nie myślimy o sobie, czemu się nie zgromadzimy do kupy, abyśmy radzili o ojczyźnie, ale jeden tam, drugi sam uciekamy, a drudzy poddają się nieprzyjacielowi, i od niego żołąd biorą, aby braci najeżdżali, aby pustoszyli jeden drugiego?» [4].

Старовольський свідомо не вживав елементів поточної мови, хоча його плач переповнений «варваризмами» (латинізмами) – із них автор розпочинає і ними завершує свій політичний виступ. Біблійні цитати подані автором без перекладу. У формі біблійної ламентации митець презентував антитетичні конструкції з численними анафорами і звертаннями.

Політична орація Шимона Старовольського була безпосередньо спрямована до шляхти, міщан і королівського двору, натомість, вона захищала вбогі верстви населення і духівництво, стаючи на бік справедливих і знедолених. За зразком плачу Єремії, письменник прорік утрату державою її соборності, про що чітко зазначав в одному з фрагментів твору: «Rozproszą się jako mrowki Lachowie moi, po Szląsku, po Węgrzech, po Wołoszech, po Siedmiogrodzkiej ziemi, a ziemia ich pójdzie na szarpaninę różnym narodom» [4].

Біблійний профетизм був покликаний образно передати стиль плачу, стати його семантичною наповненістю, у ньому відображалася основна думка твору. Слова Єремії, Ісаї та інших старозаповітних пророків перегукувалися з авторською позицією, тому слугували тлом, художньою канвою політичного задуму письменника. На рівні з пророками Старого Заповіту уславлювалися новозаповітні провісники, які ревно відстоювали чистоту віри. Перш за все, ішлося про євангелізаційні мотиви святого Павла, висвітлені у його посланнях.

Шимон Старовольський уболівав над заходом проповідництва, здатного піднести народ із недолі. Сповнений ревною любові, він співчутливо висловлювався про співвітчизників, називаючи їх «мої Lachowie». Автор закликав відроджувати традицію вживання польських імен, на зміну яким прийшли імена іноземні: «Polacy, którzy dobrą przedtem sławę miłując, nazywali się Bogusławami, Władysławami, Strzeżysławami, Stanisławami,

Wacławami, etc, a teraz jako się chrzcić imiony cudzoziemskimi poczęli, Maxymilianami, Fryderykami, Ferdynandami, Karolami, tak i wzrostem karłami się rodzić poczęli, i w sławę dobrą zdrobniawszy, już nie swemi zasługami, ale ojcowskimi się dziełami szczytać, samych siebie za ludzi godnych i wielkich rozumieją, a drugimi, lubo bogatszymi w cnoty, dla ich chudoby pogardzają, i ich qualitates tłumią, podłymi je subjektami nazywając, iż nie są tak koło dobrego mienia ciekawi jako oni. Nie pomnią co Paweł święty powiedział» [4].

Як бачимо, народність і масовість тематики «Lamentu...» Шимона Старовольського має дещо завужений характер і здебільшого тяжіє до середньовічного канону. Він, передусім, призначений для польської шляхти та освічених міщан, які рівнем своєї освіти повинні були дорівнятися до стилю і способу мислення письменника.

Тим не менше, на прикладі творчості Шимона Старовольського можемо зробити висновки, що польськомовні ламентации барокової доби перегукувалися між собою і з народними голосіннями в головному – використанні образу Матері, вираженому за допомогою прозопопеї – вишуканої риторичної фігури, сповненої особливою поетичністю.

Список використаних джерел

1. Бабич С. Модус літературної містифікації в поезії Треносу Мелетія Смотрицького / Сергій Бабич // *Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze*. — Варшава : Варшав. ун-т, 1999. — Т. 8—9. — С. 372—385.
2. Пилипенко В. Перед лицем ворога. Польська антитурецька література середини XVI — середини XVII ст. / Володимир Пилипенко. — К. : Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського НАН України, 2014. — 232 с.
3. Nowikow M. Trenos Meletija Smotryckiego i Lament Szymona Starowolskiego / Monika Nowikow // *Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze*. — Варшава : Варшав. ун-т, 1999. — Т. 8—9. — С. 386—397.
4. Starowolski Sz. Lament Utrapionej Matki Korony Polskiej, już już konającej na Syny wyrodne, złośliwe i niedbające na rodzicielkę swoją [Електронний ресурс] / Szymon Starowolski // *Fides : Biuletyn Fundacji «Quomodo» im. Króla Stanisława Leszczyńskiego* : wyd. cyfrowe pdf. — 2009. — Vol. 1. — Режим доступу : <http://www.quomodo.org.pl/dane/biuletyn/Fides/200901-LAMENT-Starowolski.pdf>.
5. Szydłowski P. Między renesansem a kontrreformacją. Poglądy filozoficzne Szymona Starowolskiego (1588–1656) / Piotr Szydłowski. — Warszawa—Kraków : PWN, 1978. — 165 s.
6. Winkler E. Ks. Starowolski jako pisarz polityczny XVII w. w świetle dnia dzisiejszego / Edward Winkler. — Włocławek : Drukarnia Diecezjalna, 1930. — 58 s.

S. SUKHAREWA
Lutsk

«LAMENT» OF SHYMON STAROWOLSKIY: TO THE PROBLEM OF FORMING OF PUBLIC OPINION IN XVII CENTURY

Polish work of Shymon Starowolskiy, famous social figure of XVII century, «Lament Utrapionej Matki Korony Polskiej, już już konającej na Synu wyrodne, złośliwe i niedbające na rodzicielkę swoją» is characterized in the article. It's paid attention to prerequisites of author's weeping rise. The parallels were conducted between Shymon Starowolskiy's work and other lament works of epoch.

Key words: lament, political speech, Baroque, anti-Turkish literature.

С. В. СУХАРЕВА
г. Луцк

«LAMENT» ШИМОНА СТАРОВОЛЬСКОГО: К ПРОБЛЕМЕ ФОРМИРОВАНИЯ ОБЩЕСТВЕННОЙ МЫСЛИ В XVII в.

В статье охарактеризовано польскоязычное произведение «Lament Utrapionej Matki Korony Polskiej, już już konającej na Synu wyrodne, złośliwe i niedbające na rodzicielkę swoją» известного общественного деятеля XVII в. Шимона Старовольского. Обращено внимание на общественные предпосылки возникновения стилизованного авторского плача. Проведены параллели между произведением Шимона Старовольского и другими ламентационными произведениями эпохи.

Ключевые слова: ламент, политическая орация, барокко, антитурецкая литература.

Стаття надійшла до редколегії 30.09.2015

УДК 821.161.2

А. О. ТКАЧЕНКО
м. Київ
atain.48@ukr.net

ДО КРИТЕРІЇВ ОЦІНКИ РОМАНІВ МАСОВОЇ КУЛЬТУРИ

З огляду на розрізненість критеріїв оцінки текстів масової культури у статті запропоновано інтегрований підхід, що враховує не тільки традиційні вимоги до чинників змісту і форми творів, а й прагматичні інтереси видавців та запити читачів. Мета – сприяти употужненню як художньо-естетичних засад, так і читабельності романів масової культури.

Ключові слова: заманливість заголовка; композиція; психологія персонажів; мова; читабельність.

У фінальних засіданнях членів журі беруть участь переважно видавці, зацікавлені – і це природно – в доборі текстів, які, на їхню думку, добре продаватимуться. А також часом і письменники, критики та літературознавці, котрі більше уваги звертають на художні якості творів. Між цими категоріями поціновувачів виникає неабияка розбіжність думок, смакових суджень, а все ж у результаті жвавих дискусій, заповнення індивідуальних протоколів та виведення на їх основі середнього рейтингу визначаються переможці, володарі спецвідзнак, призів тощо. А на попередніх

етапах відбору майбутніх фіналістів романи оцінюють переважно групи з двох-трьох експертів-волонтерів. Для досягнення якомога більшої об'єктивності ми залучаємо до читання групи студентів спеціальності «Літературна творчість, українська мова і література». Складаємо алгоритм оцінювання так, щоб один роман прочитало 3–5 осіб, потім відбувається обговорення, оцінювання за кількома параметрами й нарешті – визначення рейтингу.

Параметри розробили з надбань класичної філології, але й додавши такі «маскультівські» позиції, як *заманливість заголовка* та